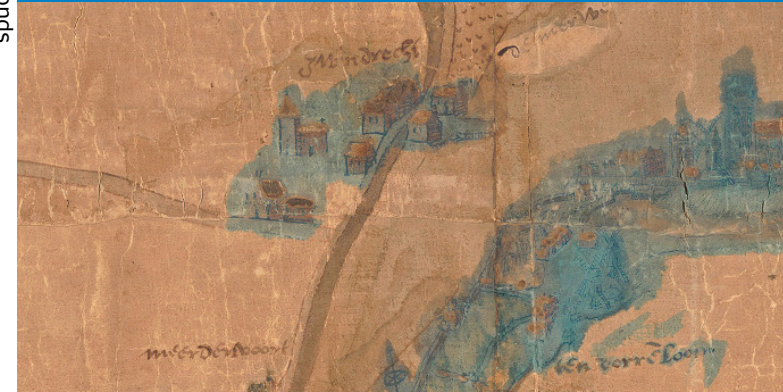

Burgemeester de Bruinelaan 83-95.

Gemeente Zwijndrecht

Archeologische begeleiding van een riool-
vervangingstracé.

M.C. Dorst

Vakteam Erfgoed /
Archeologie

Gemeente Dordrecht
Spuiboulevard 300
Postbus 8
3300 AA Dordrecht
www.dordrecht.nl/archeologie

Dordrecht Ondergronds 88

**Burgemeester de
Bruïnelaan,
gemeente
Zwijndrecht**

Archeologische begeleiding van een riool-
vervangingstracé

M.C. Dorst

2017

Gemeente Dordrecht
Stadsontwikkeling/Vakteam ErfgoedArcheologie

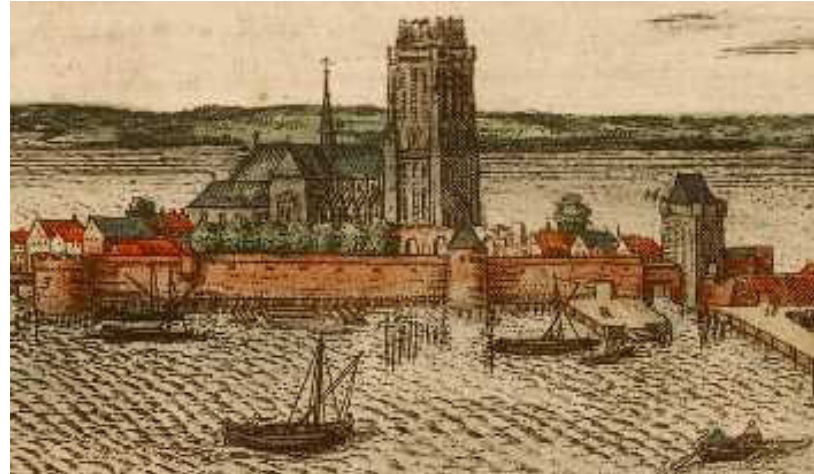
Colofon

ISSN: 1876-2379
Tekst: M.C. Dorst
Inhoudelijke toetsing: J. Hoevenberg
Redactie: J. Hoevenberg
Afbeeldingen: Gemeente Dordrecht, Vakteam Erfgoed/Archeologie,
tenzij anders vermeld.
Vormgeving: M.C. Dorst
Drukwerk: Drukkerij RAD
Uitgave: Gemeente Dordrecht, maart 2017

Gemeente Dordrecht
Sector Stadsontwikkeling / Vakteam Erfgoed / Team Archeologie
P: Postbus 8, 3300 AA Dordrecht
T: (078) 7708223
E: monarch@dordrecht.nl
W: www.dordrecht.nl/archeologie.nl / www.facebook.com/DordrechtOndergronds

© Gemeente Dordrecht, 2017

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

1 Inleiding en Onderzoekskader	5
1.1 Administratieve gegevens	5
2. Gegevens onderzoeksgebied	7
2.1 Plan- en onderzoeksgebied en uitgevoerde werkzaamheden	7
3. Bureauonderzoek	9
3.1 Archeologische verwachting	12
3.2 Doel en vraagstellingen	12
4. Veldwerk	13
4.1 Methodes	13
4.2 Geologie en Archeologie	13
5. Conclusies	17
Literatuur	19
Begrippen en afkortingen	21

1. Inleiding en Onderzoekskader

In de Burgemeester de Bruïnelaan in Zwijndrecht is een deel van het tracé voor rioolvervanging archeologisch begeleid. De graafwerkzaamheden reikten tot een diepte van circa 2,5 m – mv. De lengte van het begeleide deel, tussen de huisnummers 83 en 95, was circa 50 m. Op twee momenten zijn archeologische waarnemingen gedaan tijdens de graafwerkzaamheden. Dit onderzoek viel buiten de AMZ-cyclus; er gold geen wettelijke onderzichtsplicht. De reden voor het onderzoek was dat het belangrijke geologische informatie zou kunnen opleveren voor de Dordtse geschiedenis. Daarom is toestemming gevraagd aan de opdrachtgever (Ingenieursbureau Drechtsteden) en de uitvoerder (Timmer-Verzijl B.V.) om de graafwerkzaamheden te begeleiden. Hiervoor dank aan dhr. G. Franssen (Drechtsteden) en dhr. H. Visser (Timmer-Verzijl B.V.).

1.1 Administratieve gegevens

Aard onderzoek: Bureauonderzoek, archeologische begeleiding en boringen
Projectcode: 1622
ARCHIS: Onderzoeksmeldingsnr.: n.v.t.
Vondstmeldingsnummer: n.v.t.
Periode: Nieuwe Tijd
Datum onderzoek: 15 en 22 november 2016
Provincie: Zuid-Holland
Gemeente: Zwijndrecht
Straat: Burgemeester de Bruïnelaan 83-95
Kaartblad: 38C
RD coördinaten: NO 104.030 / 425.596, ZW 104.720 / 425.074
Opdrachtgever: n.v.t.
Contactpersoon: n.v.t.
Uitvoerder(s): Gemeente Dordrecht, Sector Stadsontwikkeling/Vakteam Erfgoed
Medewerker: dhr. M.C. Dorst
Autorisatie onderzoek: dhr. W. Zijlstra (manager Stadsontwikkeling, namens B&W)
Autorisatie rapport: mevr. J. Hoevenberg (senior adviseur erfgoed)
Archivering: Digitaal: Archief Vakteam Erfgoed/Archeologie (www.dordrecht.nl/archeologie) / e-depot Nederlandse Archeologie (<http://www.dans.knaw.nl>). Analoog: Archief Vakteam Erfgoed

2. Gegevens onderzoeksgebied

2.1 Plan- en onderzoeksgebied en uitgevoerde werkzaamheden

De onderzoekslocatie betreft een deel van de Burgemeester de Bruïnelaan, ter hoogte van de kruising met de Lindelaan in de gemeente Zwijndrecht. Dit deel is recht tegenover de Voorstraatshaven aan de Dordrechtse zijde gelegen en gescheiden door de Oude Maas. Het is gelegen tussen de huisnummer 83 en 95 (afb. 1 en 2). De werkzaamheden betreffen het verwijderen van de oude riolering en het plaatsen van een nieuw riool. Aangezien het nieuwe riool naast het oude riool werd geplaatst, werd hierbij ongeroerde grond verstoord. Er is gegraven tot maximaal 2,2 m – mv en de breedte van de sleuf (op diepte) was circa 3 m.

Afb. 1. De locatie van het plangebied in Zwijndrecht en rechts Dordrecht (rood).

3. Bureauonderzoek

Het onderzoek was erop gericht om te onderzoeken of de (middeleeuwse) rivier de Thuredrith (= huidige Voorstraatshaven) vroeger mogelijk doorliep tot in de Zwijndrechtse Waard (als voorganger van de historische watergang de Vaart).

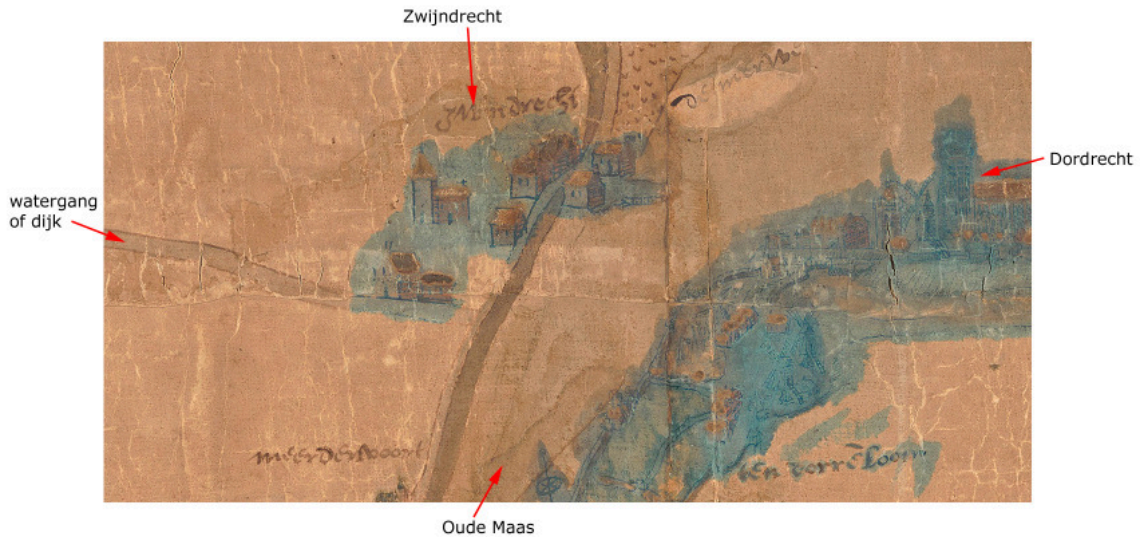
Een hypothese (o.a. Pons 1997) is dat de Thuredrith een doorbraak (crevasse) vanuit de Merwedewas die, via de huidige Wijn- en Voorstraatshaven het gebied van de latere Zwijndrechtse Waard in zou lopen en uiteindelijk zou uitmonden in de Devel (afb 2).

Afb. 2. De waterkundige situatie vóór het ontstaan van de Oude Maas volgens Pons (H. 't Jong 2015, naar Pons (1997).

Door het latere ontstaan van de Oude Maas zou deze "oer"-Thuredrith in tweeën gedeeld zijn. Dit zou mogelijk gebeurd zijn door de Allerheiligenvloed in 1170 (-1174). Tot op heden zijn er echter geen duidelijke historische of geo-archeologische redenen om aan te nemen dat deze situatie werkelijkheid is geweest. En er zijn ook verschillende onderzoekers (o.a. Easton 1917) die aannemen dat er al sinds lange(re) tijd sprake was van een delta-achtig zwingebied tussen Dordrecht en Zwijndrecht, waarvan de Thuredrith één van de geulen was. Recent onderzoek heeft echter wel uitgewezen dat er ter hoogte van de Grote Kerk in Dordrecht sprake was van de Thuredrith Stroomgordel. De Grote Kerk zelf staat deels op een oudere geul- en oeverwalafzetting van deze rivier.¹ Dit deel (vanaf de Visstraat) is dus niet gegraven. Op de oudste bekende kaarten uit de 16^e eeuw is in dit gebied wel een lijntraject te zien (afb. 3). Het is echter niet duidelijk of hier een watergang of dijk aangegeven is.

1 Dorst, De Boer, in prep (2017).

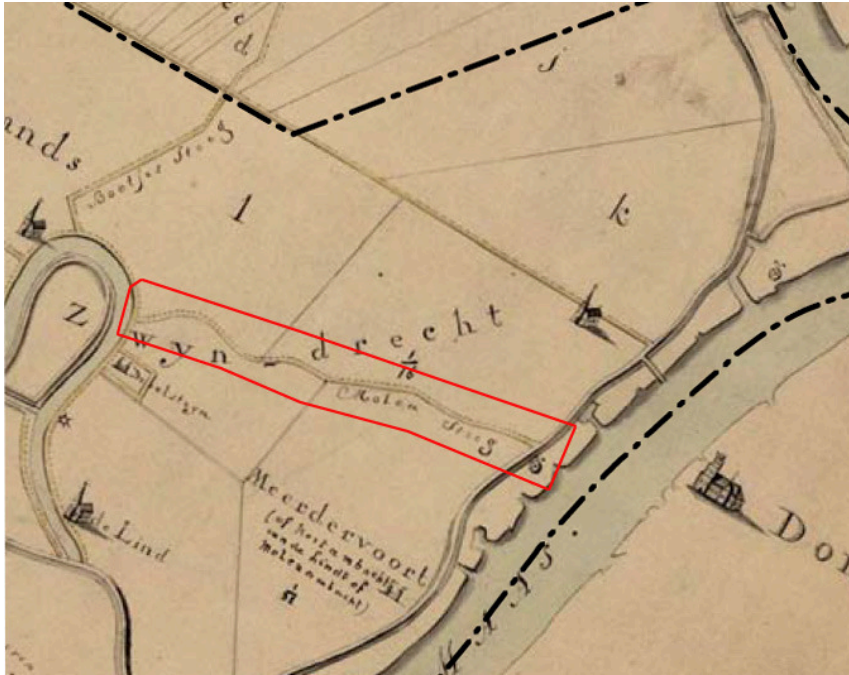
Afb. 3. De geo-historische situatie rond circa 1530-1550 zoals weergegeven op de zogenoemde reuzenkaart van (vermoedelijk) Schilder (RAD inventarisnr. 552_299001). Hierop is ten zuiden van de middeleeuwse kerk van Zwijndrecht een watergang of dijk haaks op de dijk langs de Oude Maas te zien.

Op basis van een andere kaart (mogelijk ook van Schilder) uit vermoedelijk 1537 lijkt het erop dat hier een dijk is aangegeven (afb. 4).

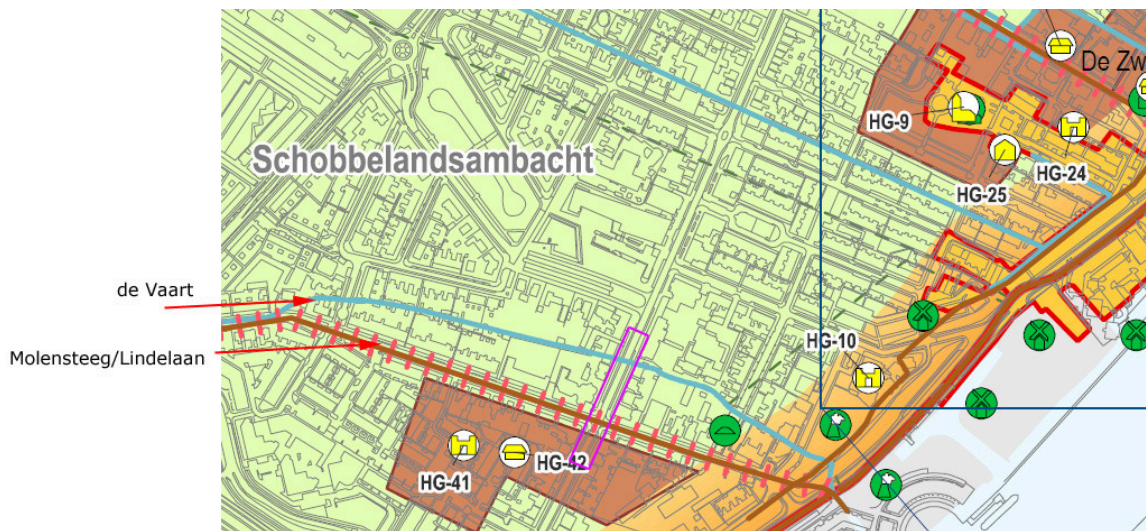
Afb. 4. Een uitsnede van een kaart uit 1537 (vermoedelijk Schilder) waarop te zien is dat met het lijntraject ten zuiden van de middeleeuwse kerk van Zwijndrecht waarschijnlijk een dijk is aangegeven (NA, 4. VTH inventarisnr. 1889).

Op kaarten uit de 18^e en 19^e eeuw is dit lijntraject aangegeven als: Molesteech of Molensteeg.

Afb. 5. Een uitsnede van een kaart uit 1855 waarop het lijntraject waarmee vermoedelijk een dijk is aangegeven, te zien is als een kronkelige lijn met de naam Molen steeg (De Boer & Sprangers 2011, archeologische verwachtingskaart Zwijndrecht, afb. 20).

Deze molensteeg is de huidige Lindelaan en ten noorden daarvan was een watergang aanwezig die in de 19^e eeuw is aangeduid als De Vaart (afb. 6).

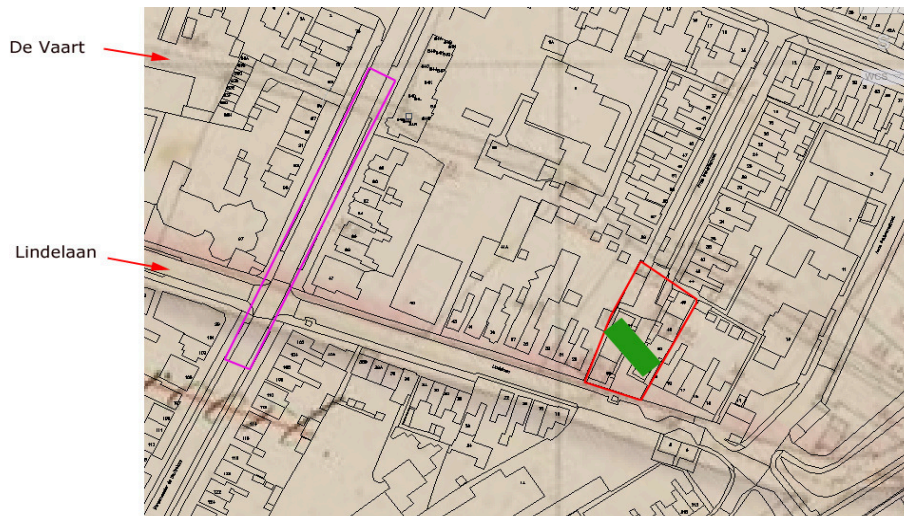

Afb. 6. Een uitsnede van historisch-geografische waardenkaart van de gemeente Zwijndrecht waarop het onderzoeksgebied is aangegeven in paars. Hierin is zowel de dijk/kade (Molensteeg/Lindelaan) aangegeven als ook de kronkelige watergang de Vaart (De Boer & Sprangers 2011, archeologische verwachtingskaart Zwijndrecht, kaartbijlage 3).

Het merkwaardige aan deze watergang is dat het niet een rechte wetering is zoals die wel meer aanwezig zijn. De Vaart is weergegeven als een kronkelig traject die ongeveer ter hoogte van de Burgermeester de Bruinelaan 83-85 deze weg zou kruisen (afb. 7). Daarnaast is er tijdens een proefsleufonderzoek op het terrein Tiën tussen de Lindelaan 21 en 29 een middeleeuwse dijk gevonden die enigszins dezelfde oriëntatie had als de Vaart die ten noorden hiervan aanwezig was (afb. 7, groene lijn in rode plangebied).²

² Dorst 2005.

In dit dijkpakket waren rietmatten aanwezig die door twee C14 dateringen zijn gedateerd. De dijk kan hierdoor gedateerd worden uit de periode tussen 1047 en 1260.³

Afb. 7. De huidige plattegrond geplot op de kadastrale minuut van 1832. Hierop is te zien dat de Vaart de Burgermeester de Bruinelaan kruist ter hoogte van de huisnummers 83 en 85. Het onderzoeksgebied is aangegeven in paars. Rechtsonder is het onderzoeksgebied Tiën (rood) te zien met daarbinnen de oriëntatie van de 11^e – 13^e -eeuwse dijk (groen).

3.1 Archeologische verwachting

In het onderzoeksgebied is mogelijk een oude watergang en dijk aanwezig uit de periode van vóór de overstromingen van rond 1300. Deze oude watergang kan het verlengde zijn geweest van de Thuredrith die aan de Dordtse zijde nog aanwezig is als de Voorstraatshaven. Het deel aan de Zwijndrechtse zijde kan in een, sterk versmalde en gekanaliseerde vorm als de Vaart hebben bestaan tot in de 20^e eeuw. De Lindelaan/Molensteeg zal de nieuwe (kade)dijk zijn uit de periode van ná de overstromingen rond 1300.

3.2. Doel en vraagstellingen

Voor het onderzoek zijn de volgende vraagstellingen geformuleerd:

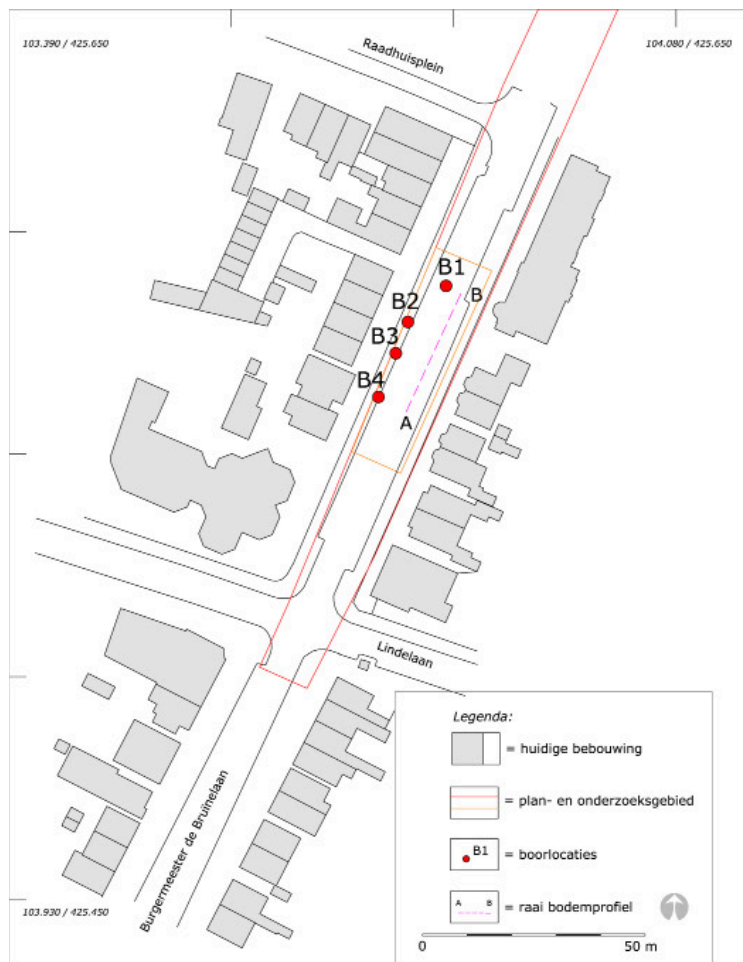
1. Hoe is de bodemopbouw in het onderzoeksgebied vanaf het maaiveld tot in de top van het Hollandveen Laagpakket? En wat is de aard en ouderdom van de aanwezige afzettingen?
2. Specifiek: Is de historische watergang De Vaart een latere voortzetting van een oudere, natuurlijke watergang die qua oriëntatie en aard overeenkomt met de Thuredrith aan de Dordtse zijde?
3. Is de dijk van vóór de 14^e eeuw die is gevonden tussen de Lindelaan 21 en 29 ook aanwezig binnen het onderzoeksgebied?
4. Is er een kade/dijk aanwezig/herkenbaar onder de huidige Lindelaan en zo ja, wat is hiervan de aard en (mogelijke) ouderdom?
5. Zijn er andere aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden in de ondergrond en zo ja, wat is hiervan de aard en (mogelijke) ouderdom?

³ Carmiggelt, Van Trierum en Wesselingh 2010, 155-156.

4. Veldwerk

4.1 Methoden

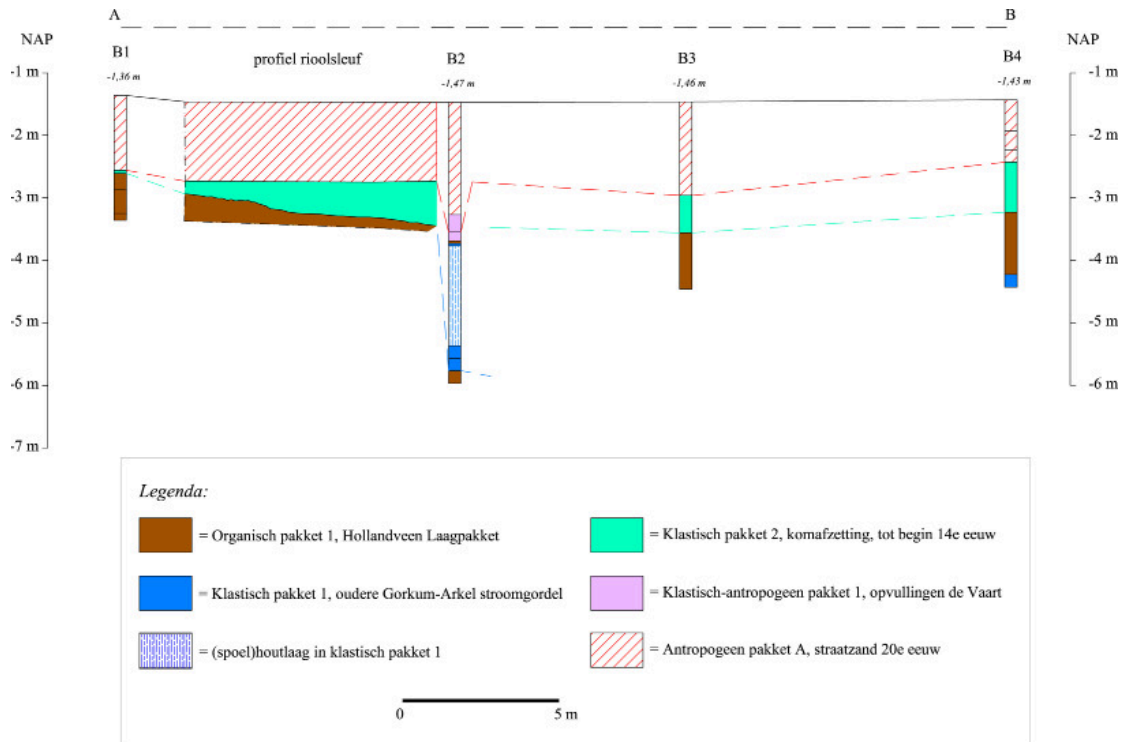
Er zijn twee waarnemingsmomenten geweest op 15 en 22 november 2016. Het graven van het deel van het tracé waar de Vaart aanwezig zou moeten zijn, is begeleid. Hierbij is een deel van het bodemprofiel gedocumenteerd door middel van het tekenen van één van de wanden van de rioolsleuf. In het verlengde hiervan zijn in hetzelfde tracé vier aanvullende boringen gezet om de dieperliggende bodemopbouw te documenteren (afb. 8 en 9). De NAP-hoogtes zijn overgenomen van de AHN.

Afb. 8. De locatie van het onderzochte deel van het riooltracé in de Burgemeester de Bruinelaan tussen de huisnummers 83-95. Het oostprofiel van de rioolsleuf tussen boringen 1 en 2 is getekend en gefotografeerd.

4.2 Geologie en Archeologie

Tijdens het veldwerk is de bodemopbouw in het te onderzoeken deel gedocumenteerd. Hieronder volgt, van onder naar boven, een beschrijving van de vijf bodemeenheden die zijn onderscheiden. Deze eenheden zijn weergegeven in een geïnterpreteerd bodemprofiel.

Afb. 9. De geo-archeologische interpretatie van de bodemopbouw in het onderzoeksgebied op basis van de boringen 1-4 en een deel van het oostprofiel van de rioolsleuf tussen boringen 1 en 2. Voor de ligging van het gedocumenteerde bodemprofiel, zie afbeelding 8.

Organisch pakket 1 (Hollandveen Laagpakket)

Het diepst aangeboorde bodempakket betreft een veenpakket. Het veen is mineraalarm tot (onderin B2) zeer kleilig en bevat (wortel)hout. In het oosten ligt de top van het veen op 2,61 m – NAP (1,25 m – mv, B1) en loopt in westelijke richting af. Ter hoogte waar deze is ingesneden door de Gorkum-Arkel stroomgordel ligt de top rond 3,44 m – NAP. Daar waar het veen op de oudere stroomgordelafzettingen is waargenomen, ligt deze tussen op 3,23 en 3,69 m – NAP (B4 en B2). Organisch pakket 1 betreft het Hollandveen Laagpakket dat wordt gerekend tot de Formatie van Nieuwkoop.

Klastisch pakket 1 (Oudere Gorkum-Arkel stroomgordel)

In en onder het veenpakket zijn stroomgordelafzettingen aanwezig. Waarschijnlijk heeft de geul zich in het veenpakket ingesneden en is later afgedekt door een jongere veengroefafzetting (mogelijk in de restgeul). De stroomgordelafzettingen bestaan uit grijsbruin tot grijze, licht tot sterk siltige klei. In boring 4 was de klei weinig. Ter hoogte van boring 2 was de top van de afzettingen relatief hoog gelegen, namelijk op 3,73 m – NAP (2,26 m - mv). Meer naar het westen lag het lager op 4,22 m – NAP (B4, 2,8 m – mv). In boring 2 is in het pakket een laag spoelhout van 160 cm dik aanwezig. Klastisch pakket 1 behoort tot de Formatie van Echteld en zal deel uitmaken van de oudere Gorkum-Arkel stroomgordel. Aangezien er ter hoogte van B2 slechts een dunne laag veen op deze afzettingen aanwezig is, kan het zijn dat (delen van) deze rivier tot in de periode van het ontstaan van de jongere stroomgordels watervoerend kan zijn geweest. De einddatering kan dan ook liggen in de periode Vroege IJzertijd – (vroege) post-romeinse periode.

Klastisch pakket 2 (komklei- en overstromingsafzettingen tot begin 14^e eeuw)

Op het veenpakket en de veen-op-stroomgordelafzetting is een pakket (licht)grijze, matig siltige klei aanwezig. Hierin zijn humusvlekken en een baksteenpuntje aanwezig (B3, op 1,9 m –mv). De top van de afzetting is aanwezig tussen 2,5 m – NAP (B1, 1,2 m - mv) en 3 m – NAP (B3, 1,5 m - mv). Het pakket heeft een dikte die varieert tussen 5 cm (B1) en ca. 70 cm, ter hoogte van het einde van het gedocumenteerde deel van de rioolsleuf (afb. 9). Dit verschil is veroorzaakt door het reliëf in het onderliggende landschap. Klastisch pakket 2 behoort tot de Formatie van Echteld en zal bestaan uit komkleiafzettingen met een top van

---

overstromingsafzettingen uit de vroege 14^e eeuw (tot ca. 1337).

Klastisch-Antropogeen pakket 1 (opvullingen van de Vaart)

Het diepste niveau van dit pakket bestaat uit een laag grijs zand met detritusvlekken. Hierin zijn ook (verspoelde) veenbrokjes en een diepslak (*Bithynia*) aanwezig. De laag heeft een dikte van 14 cm en is vermoedelijk een restant van de watervoerende fase van de historische watergang De Vaart. Hierop is een pakket zwarte, detritusrijke siltige klei aanwezig met zeer veel bouwpuin. Dit is een restgeulige (stilstaand water) afzetting in De Vaart. Het bouwpuin betreft mogelijk een dichtwerping of is aangebracht toen men in de 20^e eeuw een riool in het lengterichting van De Vaart heeft aangelegd.⁴ Dit pakket heeft een dikte van 28 cm. De rest van De Vaart is opgevuld met scherp bouwzand dat gelijk is aan het zand dat aanwezig is onder het wegdek (Antropogeen pakket A). De top van de (oudere) opvullingen in de Vaart ligt op 1,8 m – mv en dateren ten minste uit de 19^e eeuw. De exacte ouderdom van deze watergang is onbekend en dus ook een veronderstelde middeleeuwse oorsprong is niet zeker.

Antropogeen pakket A (straatbed 20^e eeuw)

Het jongste bodempakket bestaat uit grof, grijs zand dat is aangebracht als onderlaag voor het wegdek van de Burgemeester de Bruïnelaan. Het pakket heeft een dikte van circa 130 cm.

---

4 Mondelinge mededeling dhr. G. Fransen, senior projectleider Ingenieur Drechtsteden.

5. Conclusies

Ten aanzien van de vraagstelling kan het volgende geconcludeerd worden:

1. Hoe is de bodemopbouw in het onderzoeksgebied vanaf het maaiveld tot in de top van het Hollandveen Laagpakket? En wat is de aard en ouderdom van de aanwezige afzettingen?

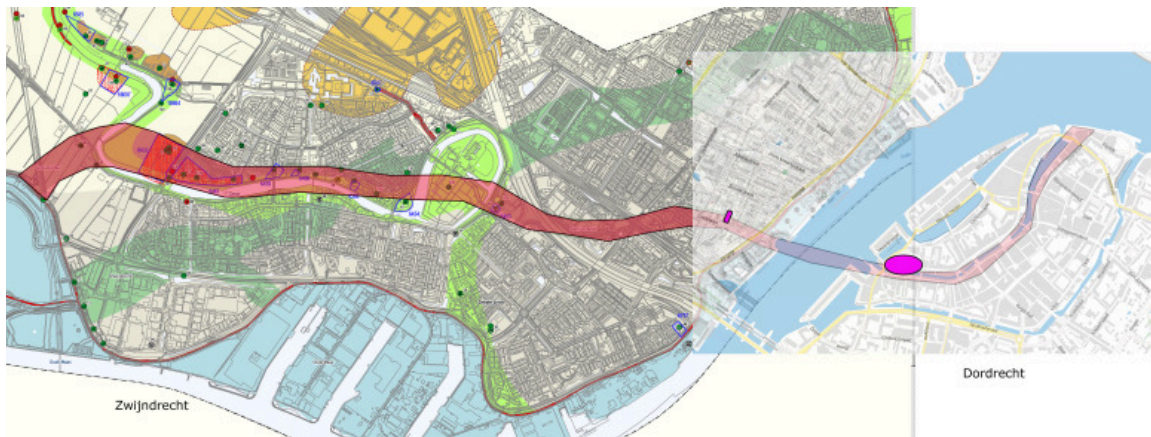
Er is sprake van een veengebied waarin zich op een gegeven moment een rivier heeft ingesneden. Vermoedelijk gaat het om een geul van de oudere, Gorkum-Arkel stroomgordel. Op een gegeven moment is de geul gaan verlanden en vervolgens overgroeid met veen. Het is duidelijk dat de aangetroffen stroomgordel zijn oorsprong heeft in de periode van oudere stroomgordels en zal dateren uit de Steentijd-Bronstijd. Aangezien er op een deel van de stroomgordelafzetting slechts een dunne laag veen aanwezig is, is mogelijk sprake van een jongere, watervoerende fase. De einddatum van de rivier kan dan liggen in de periode van de aanvang van de jongere stroomgordels, rond circa de Vroege IJzertijd tot mogelijk de (vroege) post-romeinse periode.

2. Specifiek: Is de historische watergang De Vaart een latere voortzetting van een oudere, natuurlijke watergang die qua oriëntatie en aard overeenkomt met de Thuredrith aan de Dordtse zijde?

Opmerkelijk is dat de Vaart wel aanwezig is op het punt waar de onderliggende stroomgordel het hoogst gelegen is en waar het daarop afgezette veenpakket het dunst is. De Vaart zal zijn ingegraven vanuit de kom-/overstromingsdek uit het begin van de 14^e eeuw. Het is echter niet met zekerheid te zeggen of de aanwezigheid van de stroomgordel herkenbaar was in het landschap. Het is dus niet te zeggen of er een intentionele relatie is tussen de stroomgordel en De Vaart. Het is wel zo dat de aard, oriëntatie en diepteligging van de aangetroffen stroomgordel (Gorkum-Arkel) in de Zwijndrechtse Waard op deze locatie overeenkomen met de oudere afzettingen van de Thuredrith zoals die zijn aangetroffen tijdens booronderzoeken in 2015 en 2016.⁵ De top van de stroomgordelafzettingen (noordelijke oeverwal) van de Thuredrith liggen ter hoogte van de Grote Kerk tussen 2,4 en 3,9 m – NAP en die van de aangetroffen (Gorkum-Arkel) stroomgordel tussen 3,7 m en 4,2 m – NAP. Ook in oriëntatie lijkt er een relatie tussen beide stroomgordels aanwezig (afb. 10). Hierbij moet worden gezegd dat er op basis van de gegevens van het onderzoek aan de Burgemeester de Bruïnelaan slechts enige aanwijzingen voor deze relatie zijn te geven. Voor een beter beeld zou de totale breedte en diepte van de (Gorkum-Arkel) stroomgordel op deze locatie in beeld moeten worden gebracht. Daarnaast bestaan er ook over de Thuredrith stroomgordel aan Dordtse zijde nog veel onduidelijkheden over de breedte, diepte, aard en ouderdom. Er kan dan ook niet meer gezegd worden dat er mogelijk een verband is tussen de beide stroomgordels. Of deze in de 12^e eeuw (1170, Allerheiligenvloed) zijn gescheiden of dat dit al veel eerder zou zijn gebeurd, is niet te zeggen.

---

⁵ Dorst, De Boer (en 't Jong), in prep 2017.

Afb. 10. Een gecombineerde afbeelding van de archeologische verwachtingskaart van de gemeente Zwijndrecht (links) en de huidige topografische kaart van Dordrecht (rechts). Hierop de beide onderzoekslocaties in paars aangegeven; de locatie Burgemeester de Bruinelaan in Zwijndrecht (lijn) en de locatie Grote Kerk in Dordrecht (ovaal).

3. Is de dijk van vóór de 14^e eeuw die is gevonden tussen de Lindelaan 21 en 29 ook aanwezig binnen het onderzoeksgebied?

Nee, er zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van een dijk.

4. Is er een kade/dijk aanwezig/herkenbaar onder de huidige Lindelaan en zo ja, wat is hiervan de aard en (mogelijke) ouderdom?

Het deel van het riool tracé ter hoogte van de Lindelaan is niet onderzocht.

5. Zijn er andere aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden in de ondergrond en zo ja, wat is hiervan de aard en (mogelijke) ouderdom?

Nee, er zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van andere archeologische waarden dan het restant van De Vaart.

Bevoegde overheid

De bevoegde overheid is de gemeente Dordrecht. Voor vragen over de in dit rapport verwoorde resultaten kan contact opgenomen worden met dhr. M.C. Dorst, senior archeoloog, sector Stadsontwikkeling/afdeling Ruimtelijke Ordening/Archeologie (tel. 078-770 4904).

LITERATUUR

Dorst, M.C., G.H. de Boer & H. 't Jong, in prep. 2017: rapportage van een multidisciplinair onderzoek met betrekking tot de middeleeuwse watergangen rond de Grote Kerk.

Dorst, M.C., 2005: Zwijndrecht Tiën. Een aanvullend inventariserend en waarderend onderzoek door middel van proefsleuven. *BOORrapporten 238*.

Carmiggelt, A., M.C. van Trierum en D.A. Wesselingh (red.), 2010: Bijdragen aan de bewoningsgeschiedenis van het Maasmondgebied. *BOORbalans 6*.

Begrippen en afkortingen

antropogeen	Door mensen gemaakt/gedaan/uitgevoerd, i.i.t. natuurlijk
Bergsche Veld	Zoetwatergetijdengebied ten zuiden van de stad Dordrecht, ontstaan na de Sint Elisabethsvloed van 1421 (verwijst naar Geertruidenberg, later Biesbosch genoemd).
brakwaterkokkel	Gidsfossiel voor de afzettingen van de Sint Elisabethsvloed 1421, zeker als deze tweekleppig en in levenshouding wordt aangetroffen. Het gaat om de tweekleppige <i>Cerastoderma glaucum</i> .
crevasse(afzetting)	Oeverwaldoorbraak (rivier) waarbij (opnieuw) zand is afgezet. Door de doorbraak is een afzetting ontstaan met sediment uit de oeverwal. Crevasse-afzettingen zijn hoger gelegen plekken in het landschap.
detritus	Substantie bestaande uit organische resten van planten en dieren.
donk	Rivierduin of natuurlijke verhoging in het landschap
Formatie van Echteld	Afzettingen vanuit rivier
Formatie van Nieuwkoop	Veenpakket (Hollandveen Laagpakket)
Formatie van Naaldwijk	Afzettingen vanuit zee
Grote Waard	De Grote of Hollandsche Waard was een landbouwgebied in Holland, aan de grens met Brabant. De waard ontstond in de 13e eeuw, na afdamming van de Maas bij Heusden en Maasdam en het aanleggen van een ringdijk. De Grote Waard omvatte de gebieden die tegenwoordig bekend staan als het Land van Heusden en Altena, het Eiland van Dordrecht, het oostelijk deel van de Hoeksche Waard en een stukje Noord-Brabant, ongeveer van Heusden tot Moerdijk.
hil/werf/terp	Woonheuvel of kunstmatige door mensen opgeworpen verhoging in het landschap, i.t.t. donk
indicator	Aanwijzing/vondst/voorwerp/object/spoor
inversierug	Oeverwallen en kreekbeddingen klonken gedurende de middeleeuwse ontginningen door hun grovere materiaal minder in dan de slappe, fijne klei ertussen, waardoor ze nu nog als ruggen in het landschap herkenbaar zijn. Deze 'omkering' in het landschap (oorspronkelijk een geul, nu een rug) wordt ook wel inversie (inversieruggen) genoemd.
klastisch	Verweerde/geërodeerde fragmenten van gesteente die zijn afgezet door water en wind
Merwededek	Gelaagd pakket klei- en zandafzettingen vanuit de rivier de Merwede, na de Sint Elisabethsvloed van 1421 (Formatie van Echteld). Specifiek voor het Eiland van Dordrecht.
Sint Elisabethsvloed	Stormvloed waarbij de zeedijk van de Grote Waard bij het dorp Wieldrecht doorbrak en de Grote Waard verdrong, 18-19 november 1421.
AMK	Archeologische Monumenten Kaart